

MONDROS MÜTAREKESİ'NİN AMERİKÂN THE NEW YORK TIMES GAZETESİNE YANSIMALARI

Tolga BAŞAK*

ÖZET

19. yüzyıldan beri Şark Meselesi bağlamında emperyal politikaların çatışma alanı haline gelen Türkiye tarihi ile ilgili olayların uluslararası etki ve boyutlarıyla incelenmesi önem arz etmektedir. Bu bildiride Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekesi'ni imzalamak suretiyle I. Dünya Savaşı'ndan çekilmesi ve bu durumun savaşa yönelik etkileri bağlamında *The New York Times* gazetesinde çıkan haber ve yazılar değerlendirilmiş, böylelikle Mondros Mütarekesi'nin uluslararası etki ve yansımaları üzerinde durulmuştur. Osmanlı Devleti'nin varlığına fiili olarak son veren Mondros Mütarekesi, Türk Millî Mücadele Hareketi'nin başlaması ve yeni bir Türk devletinin kurulması ile sonuçlanacak imparatorluktan millî devlete geçiş sürecini tetikleme açısından da önem arz etmektedir. Başka bir ifadeyle Türk milletinin Mondros Mütarekesi'ne gösterdiği tepki, Osmanlı Devleti'nin enkazı üzerinde yeni ve sağlam bir Türkiye'nin kurulmasına neden olmuştur. Mondros Mütarekesi, Türk ve dünya tarihi açısından son derece önemli gelişmelere sebep olmuş, Osmanlı Devleti'nin mütareke ile savaştan çekilmesi I. Dünya Savaşı'nın da sonunu getirecek önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir. Adı geçen durum İtilaf Devletleri hükümet ve kamuoyunda sevinçle karşılanmış, Türkiye'nin işgal altında olmayan toprakları için işgal vizesi veren Mondros Mütarekesi önemli bir zafer olarak algılanmıştı. Mondros Mütarekesi ve kapı araladığı gelişmeler İtilaf basını tarafından da ilgiyle takip edilerek Osmanlı Devleti'nin savaş dışı kalması savaşın sonunu getirecek önemli halkalardan biri olarak kaydedilmişti. Adı geçen gelişmeler, savaşa 1917'de dâhil olup, savaşın İtilaf Devletleri'nin galibiyetiyle sonuçlanmasına ciddi katkılar sağlayan ABD'de de yakından takip edilmiş, konu Amerikan basınında çeşitli boyutlarıyla incelenmiştir. Bu bağlamda konuya yönelik haber ve değerlendirmeleriyle ön

*Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, tbasak@atauni.edu.tr

plana çıkan gazetelerden biri de *The New York Times* gazetesidir. Mütarekenin imzalanmasından sonra sütunlarında Londra kaynaklı haber ve değerlendirmelere yer veren *The New York Times* gazetesi, Mondros Mütarekesi'ni Türklerin kayıtsız, őratsız teslimiyeti olarak tanımlamış, gazetede yer alan haber ve yazılarda mütareke sonucunda İstanbul ve Boğazların anahtarının İtilaf devletlerinin eline getiği vurgulanarak, mütareke maddeleri ve bu maddelerin uygulanmasıyla elde edilecek avantajlar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mondros Mütarekesi, Türkiye, *The New York Times* Gazetesi, İtilaf Devletleri, ABD

REFLECTIONS OF THE MUDROS ARMISTICE IN THE NEW YORK TIMES NEWSPAPER PUBLISHED IN THE USA

ABSTRACT

Turkey became the conflict zone of imperial politics in the context of the “Eastern Question” since the 19th century. Therefore, it is significant to analyze the historical events related to Turkey by considering their international impacts and dimensions. This paper discusses the international impacts and reflections of Mudros Armistice Agreement by analyzing the news and articles published in the New York Times related to the Ottoman Empire’s quitting the First World War by signing the Mudros Armistice and its impacts on the continuing war. Mudros Armistice, which actually terminated the existence of the Ottoman Empire, became more of an issue as it started the Turkish National Movement and stimulated the transition process from the empire to the nation-state, which ended up with the foundation of a new Turkish state. In other words, the response of the Turkish nation to the Mudros Armistice led to the strong foundation of a new Turkey from the ruins of the Ottoman Empire. Mudros Armistice caused highly critical developments in terms of Turkish and World History. The withdrawal of the Ottoman Empire from the war by the armistice was considered as a significant step, which might end the First World War. The Entente States’ governments and publics acknowledged the withdrawal with pleasure. Mudros Armistice was perceived as a significant victory since it provided the opportunity to occupy the rest of the free lands of Turkey, which had not been occupied yet at that time. The presses of the Entente State followed the Mudros Armistice and its consequences with great interest. They noted that the withdrawal of the Ottoman Empire from the war was an important part of the developments that would end the war. The U.S., which entered the war in 1917 and provided crucial support for the victory of the Entente States, also followed these developments closely. These developments with their various dimensions had wide media coverage in the U.S. press. In this context, the New York Times is one of the featuring newspapers by making news and coverages on related issues. After the signing of the armistice, the New York Times newspaper had London-based coverages of the developments. The newspaper described the Mudros Armistice as the unconditional surrender of Turks. The related coverages in the newspaper emphasized that the Entente States gained the control of straits and Istanbul as a

result of the agreement and discussed the probable advantages of the Entente States by the enforcement of the articles of the armistice.

Keywords: Mudros Armistice, Turkey, the New York Times Newspaper, Entente States, USA.

Giriş

I. Dünya Savaşı'nı imparatorluğun geleceği açısından hayati bir süreç olarak algılayan Osmanlı Devleti, Almanya'nın müttefiki olarak girdiği savaşta müthiş bir direnç gösterdiyse de göstermiş olduğu bu direnç savaşın sonundaki resmi değiştirmeye yetmedi. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalayan Osmanlı Devleti için I. Dünya Savaşı son buldu. Mütarekeyle Türkiye'ye "kayıtsız şartsız bir teslimiyet" dikte edilmiş, arzu edilen Türkiye toprakları için işgal vizesi alınmıştı. Türkiye'nin savaşta yenilmesi Doğu Sorunu'nun halledilerek Türkiye'nin parçalanması açısından önemli bir fırsat olarak algılandı.¹ "Türklerin zulmü" altında bulunan halklar kurtarılacak, "Batı uygarlığına yabancı olan Osmanlı İmparatorluğu" Avrupa'dan sürülecekti.²

Mondros Mütarekesi Osmanlı Devleti açısından bir felaketti. Mütarekenin en önemli özelliği, Osmanlı Devleti'nin varlığına fiilen son vermesiydi.³ Özellikle Boğazların açılması ve İtilaf devletlerinin ülkedeki herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkına sahip olmaları "galiplere" müthiş bir avantaj sağlıyor,⁴ mütarekede barış antlaşması görüşmeleriyle ilgili herhangi bir kayıt

¹ G. H. Bennett, **British Foreign Policy During the Curzon Period, 1919-1924**, St.Martin's Press, Inc., Londra, 1995, s. 78.

² Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi, IX, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)**, Ankara, 1996, s. 550. Osmanlı Devleti, 20. yüzyılın başlarından itibaren Avrupa açısından tehlikeli sayılabilecek bir gelişim sürecine girmişti. Bağımsız bir Müslüman devletinin varlığı, sömürgelerinde Müslüman unsurları barındıran emperyalist devletler açısından son derece rahatsız edici bir olaydı. Osmanlı Devleti'nin savaş esnasında kapitülasyonları kaldırarak millî bir ekonomi politikası izlemesi Müslüman sömürgelerdeki egemenliğin temellerine konan bir bomba niteliğindeydi. Üstelik kendilerine isyan bayrağı açan Hristiyan Ermenilere karşı uyguladığı tedbirlerin yanında, Çanakkale ve Kutül Amara'da İngilizleri yenilgiye uğratmış olan Türkler, savaş esnasında son derece "korkunç şeyler" yapmışlardı. Bu yüzden bir öç alma isteğinin ötesinde, incinen sömürgeci duygularını tatmin etmek isteyen İngiltere, Türkiye'yi ezici bir şekilde cezalandırmaya çalışacaktı. (Sina, Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele, I, Mutlakiyete Dönüş, (1918-1919)**, Ankara, 1998, s. 22, 24.)

³ Mondros'ta imzalanan mütarekeye İslam dünyasından değişik tepkiler gelmişti. Hindistan Müslümanları, mütarekeyi üzüntüyle karşılayıp Osmanlı İmparatorluğunun toprak bütünlüğünü savunurlarken, Araplar ise birkaç aşiret dışında imparatorluğun aleyhinde bir tutum sergilemişlerdi. (Mehmet Okur, **Mondros Mütarekesi'nin İngilizler Tarafından Karadeniz Bölgesinde Uygulanışı ve Kontrolü**, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2003, s. 34.)

⁴ Ali Türkgeldi, **Moudros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi**, Ankara, 1948, s.68. Mondros Mütarekesi'nin ilk maddesi ile Boğazları açarak Karadeniz'in kontrolünü ele geçiren İngiltere ve müttefikleri, bu suretle aslında fiili olarak İstanbul'u da işgal etmiş oluyorlardı. Neticede Boğazların anahtarı Osmanlı Devleti'nin de anahtarıydı. (Akşin, **İstanbul Hükümetleri, I**, s. 58.)

olmadığından Osmanlı Devleti bu anlamda kayıtsız şartsız teslim olmuş sayılıyordu.⁵

Başlangıçta diğer benzerleri gibi Mondros Mütarekesi de kalıcı bir barışın yapılmasına imkân sağlamak üzere “düşmanlık durumunu sonlandıran geçici bir sözleşme” olarak tasarlandıysa da, “Şark Meselesi” zeminli siyasi projeler açısından bir enstrüman olarak değerlendirilen mütareke maddeleri, Türkiye’nin direnme gücünün kırılması ve topraklarının işgal edilmesi için yasal bir zemin işlevi gördü.⁶ Yenik devletlerin yeniden savaş pozisyonu alma kapasitelerini sınırlandırma endişesi ile hazırlanan mütarekeler,⁷ genel olarak askerî içerikleriyle kendilerinden sonra yapılacak barış anlaşmalarının karakterini yansıtan sınırlı göstergelere sahip olsalar da, Osmanlı Devleti açısından durum farklıydı. Osmanlı Devleti ile imzalanan mütareke, I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan diğer bazıları gibi etki ve sürekliliği bakımından geçici karakterde olmaktan uzak görünüyordu.⁸

İngiliz Savaş ve Donanma Bakanlıkları tarafından 1918 yılının Ekim ayı başlarında öncelikle askerî değerlendirmelerle oluşturulan mütareke taslağı,⁹ İngiliz Kabinesi ile Dışişleri’nde, ayrıca Versay’daki İtilaf Yüksek Savaş

⁵ Paul C. Helmreich, **Sevr Entrikaları, Büyük Güçler, Maşalar, Gizli Anlaşmalar ve Türkiye’nin Taksimi**, Çeviren: Şerif Erol, İstanbul, 1996, s. 2.

⁶ Aslında I. Dünya Savaşı’ndan sonra İtilaf devletleri ile Merkezî devletler arasında imzalanan mütarekelerin tümü son derece ağır şartlar içeriyorlardı. 29 Eylül’de Bulgaristan’la, 30 Ekim’de Osmanlı Devleti’yle, 3 Kasım’da Avusturya Macaristan’la ve 11 Kasım’da Almanya’yla yapılan mütarekeler, içerikleri itibariyle galip devletlerin mağluplar üzerinde son derece katı bir kontrol mekanizması kurmalarına imkân verecek şekilde tasarlanmışlardı. (**Türk İstiklal Harbi, I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikati**, Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Resmi Yayınları, Seri No: 1, Ankara, 1962, s. 21-27.)

⁷ Almanya’nın savaşta havlu atmasından önce onun müttefikleriyle (Osmanlı Devleti vd.) yapılan mütarekelerde dikkat edilen en önemli husus, bu mütarekelerle İtilaf Devletleri’ne Almanya’ya karşı savaş üstünlüğü sağlayacak bir zemin oluşturmaya çalışmaktı. Mütarekeler, Almanya’yı bir an evvel dize getirmek için Osmanlı Devleti gibi savaş dışı kalan tarafların stratejik konumu ve topraklarından azami ölçüde istifade edebilmeyi mümkün kılacak bir içeriğe sahip olmalıydılar. Asıl amaç Güney’den ve Güney Doğu’dan Almanya’ya saldırabilecek bir pozisyon elde edebilmektir. (Gwynne Dyer, “The Turkish Armistice of 1918: I; The Turkish Decision for Separate Peace, Autumn 1918”, **Middle Eastern Studies**, Volume: 8, No: 2, (May, 1972), s. 143.)

⁸ **TİH I (1962)**, s. 45-46; Tefvik Bıyıkoglu, “Mondros Mütarekenamesi’nde Elviye-i Selâse ile ilgili Yeni Vesikalar”, **Belleten**, XXI/81-84, Ankara, 1957, s. 567.

⁹ **Public Record Office, Cabinet 23/14**, War Cabinet, 482A, Draft Minutes of a Meeting held at 10 Downing Street, S. W., on Thursday, October 3, 1918, at 5 p.m., s. 9-10; **Public Record Office, Admiralty. 116/1823**, “Draft Conditions of An Armistice With Turkey.”

Konseyi'nde bazı düzenlemelere tabi tutulmuş,¹⁰ sonuçta mütareke maddeleri içerisinde daha sonra politik uzantı ve açılımlar doğrultusunda kullanılabilceği düşünölen bir takım eklemeler yapılmıştı. Bu haliyle Mondros Mütarekesi, politik arzu ve tasarıların gerçekleşmesine zemin hazırlayacak askerî bir enst-rümandan farksızdı ve taraflar arasında savaşa son veren bir sözleşmeden zi-yade bir teslimiyet belgesiydi. Dönem itibariyle emperyal İtilaf politikalarının mimarı olan İngiltere, mütarekeyle, Boğazları açarak İstanbul, Karadeniz ve Kafkasya'nın kontrolünü ele geçirmiş, aynı zamanda Türkiye'nin herhangi bir noktasını işgal etme hakkı gibi müthiş bir avantaja sahip olmuştu.

Mütareke maddeleri¹¹ daha sonra Türkiye'nin sert bir barış antlaşmasına karşı ortaya koyabileceği fiili direnci engelleyecek şekilde tasarlanmışlardı. Tarafların mütarekeden sonra yapılacak barış antlaşması üzerinde anlaşama-maları halinde, "barış antlaşması" Türkiye'ye dikte ettirilecek, mütareke sü-reci de Türkiye'ye bu dikteyi kabul etmekten başka bir alternatif bırakmaya-cak şekilde değerlendirilecekti. Osmanlı Devleti mütarekeyi genel olarak iki taraf arasında düşmanlığa son veren bir sözleşme olarak algılasa da¹² mütareke

¹⁰ **PRO. CAB. 23/8**, War Cabinet (With Prime Ministers of Dominions) 480. Imperial War Cabinet, 34, Minutes of a Meeting of the War Cabinet and Imperial War Cabinet held at 10, Downing Street S. W., on Tuesday, October 1, 1918, at 11.30 a.m., p. 4.

¹¹ Mütareke maddeleri için bkz. **PRO. ADM. 116/1823**, "Armistice With Turkey", From The British Commander in Chief, Mediterranean Station, H.M.S. Superb to The Secretary of Admiralty, Whitehall, London, S.W.I, No: Z.7/50021, 31st October, 1918; **Public Record Office, War Office. 106/64**, Execution of the Armistice with Turkey, General Staff, War Office, Appendix I, s.26. Mondros Mütarekesi'nin maddeleri için değerlendirilebilecek başlıca kaynaklar şunlardır: **PRO. WO. 116/1433**; **PRO. WO. 116/1571**; **Public Record Office, Foreign Office. 3449/181110**, Text, 30 October 1918; **PRO. FO. 371/3449/181740**, November 1, 1918; **PRO. FO. 371/3449/210536**, December 23, 1918; **Great Britain, Parliament, House of Commons**, Sessional Papers (Accounts and Papers), Cmd. 53 (1919), "Terms of the Armistices Concluded between the Allied Governments and the Governments of Germany, Austria-Hungary and Turkey."; **Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı Arşivi**, Sıra No: 29, Kutu No: 65, Gömlek No: 174 (12), 2.11.1334; **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, Hariciye Nezareti, Siyasi Kı-sım, Dosya No: 2704, Gömlek No: 3, Tarih: 30/10/1918 (Miladi); **BOA. HR.SYS.**, Dosya No: 2305 Gömlek No: 20, Tarih: 30/10/1918; **BOA. HR.SYS.**, Dosya No: 2305 Gömlek No: 21, Tarih: 01/1/1920; **BOA. HR.SYS.**, Dosya No: 2305 Gömlek No: 25, Tarih: 16/2/1920; "Tur-kish Armistice Terms", **The New York Times**, 2 Kasım 1918; "Terms to Turkey: Text of Ar-mistice", **The Times**, Saturday, November 2, 1918, p.6; **Takvim-i Vekayi**, 3 Teşrin-i Sani, 1334; **Vakit**, 3 Teşrin-i Sani 1334, Numro: 370; **Minber**, 3 Teşrin-i Sani 1334/1918; **Hadisat**, 3 Teşrin-i Sani 1334/1918, Numro: 15; **Zaman**, 3 Teşrin-i Sani 1334; Pazar, Numro: 208; **Uni- ted States, Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1918**, Supplement I: The World War I (Vols. 2), Washington, D.C., 1933, s. 441-443.

¹² Osmanlı Devleti mütarekenin imzalanmasından sonra İtilaf güçlerinin buldukları yerde kalacaklarını varsayıyordu. Mütareke hükümlerine göre işgal edilecek yerler Boğazlar, Toros tünelleri, Bakü ve Batum'du ve Osmanlı Hükümeti de İstanbul, İzmir, Musul şehri ve vilayeti,

maddeleri daha sonra yapılacak işgallerin hukuki zemin ve gerekçelerini oluşturacak şekilde tasarlanmış, Türkiye'nin işgal edilmemiş toprakları için de paylaşım hazırlığı yapılmıştı.¹³

Mondros Mütarekesi'nin altına imza atıldığı esnada Osmanlı Devleti'nin Mısır, Kıbrıs ve Arap topraklarına yönelik herhangi bir hâkimiyet kabiliyeti söz konusu olmamasına karşın, mütareke maddeleri Trakya, Boğazlar, Anadolu ve Kafkasya'nın da anahtarını İtilaf devletlerine veriyor, bu bölgeler üzerinde ciddi bir İtilaf askerî kontrol mekanizması oluşturuyordu.

Türk ordusu silahlarını bırakacak, Boğazlar, İstanbul ve tüm demiryollarında İtilaf kontrolü sağlanacak, Kafkasya tahliye edilerek kısa bir süre sonra 1914 sınırına dönecek ve Türkiye'nin önemli noktaları işgal edilebilecekti. Mütareke, Türkiye için son derece ağır ve ülke genelinde İtilaf devletlerine sınırsız bir hâkimiyet sağlıyordu.

Mondros'ta imzalanan mütareke, İngiltere başta olmak üzere tüm İtilaf bloğunu mutlu/memnun etmişti. İngiliz Hükümeti, mütareke görüşmelerini başarılı bir şekilde sonuçlandıran Amiral Calthorpe'un kutlanması gerektiğini düşünüyordu. İngiliz Savaş Kabinesi, Calthorpe'a iletmek üzere bir tebrik telgrafı hazırlanmasını istedi. Adı geçen telgraf Lord Curzon tarafından onaylandıktan sonra Savaş Kabinesi adına gönderilecekti.¹⁴

İskenderun, Adana vilayeti, Maraş ve Urfa sancaklarının mütarekenin 7. maddesine göre tahliye ve buraların İtilaf güçleri tarafından işgal edilebileceğini düşünmemişti. Aynı şekilde Elviye-i Selase denilen Kars, Ardahan ve Batum sancaklarının boşaltılması da bazı şartlara bağlıydı. Mütarekede buralarında işgal edilerek bölgeden Türk sivil idaresinin kaldırılacağına dair açık hiçbir kayıt yoktu. (Bıyıklıoğlu, **Mondros Mütarekenamesi'nde Elviye-i Selâse ile ilgili Yeni Vesikalar**, s. 568.)

¹³ Tolga Başak, **İngiltere'nin Ermeni Politikası, (1830-1923)**, İstanbul, 2008, s. 329.

¹⁴ Lord Curzon tarafından onaylandıktan sonra aynı gün Amiral Calthorpe'a gönderilen telgraf şu şekilde kaleme alınmıştı: "Savaş Kabinesi, Türk Hükümeti ile yapılarak Türkiye ile İtilaf hükümetleri arasında bir mütareke ile sonuçlanan müzakerelerdeki icra yeteneğiniz ve göstermiş olduğunuz başarıdan dolayı sizi tebrik eder." (**PRO. CAB. 23/14**, War Cabinet 494A, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S.W., on Thursday, October 31st, 1918, at 12 Noon, Note, p.5; **PRO. ADM. 116/1823**, Admiralty to British C-in-C Mediterranean, No: 104Z, 31.10.18. Aynı gün altında Başbakan Lloyd George'un imzası olduğu halde Amiral Calthorpe'a gönderilecek olan bir başka telgrafla da İngiliz amirali, Türkiye'nin savaştan çekilmesiyle sonuçlanan görüşmeler esnasında gösterdiği başarıdan dolayı İngiliz Hükümeti adına tebrik edilecekti: "*On behalf of the Government I congratulate you on the firm and successful manner in which you have conducted the Armistice negotiations which have resulted in the withdrawal of Turkey from the war. Signed D. Lloyd George.*" (**PRO. ADM. 116/1823**, Commodore Paris to Admiralty, No: 410, 31.10.18.)

İngiliz İçişleri Bakanı Sir George Cave, 31 Ekim'de Avam Kamarası'nda gelişmeler hakkında parlamento üyelerine bildi verdi. İngiliz parlamenterlere Başbakan Lloyd George'un Türklerle yapılan mütarekeyle ilgili mesajını da okuyan George Cave, mütareke maddelerinin özetle İtilaf filosunun İstanbul Boğazı vasıtasıyla Karadeniz'e serbest geçişini, Çanakkale ve İstanbul Boğazları istihkâmlarının işgalini ve İtilaf savaş esirlerinin acilen teslim edilmesi gibi birtakım şartlar içerdiğini ifade etti.¹⁵ Türkiye'nin teslim olması Avam Kamarası'nda sevinç ve alkışlarla karşılandı. Yapılan duyuru esnasında İtilaf donanmasının Çanakkale Boğazı vasıtasıyla Karadeniz'e çıkış imkânı elde ettiğine değinilmesi alkışların yükselmesine sebep olurken, tüm İtilaf savaş esirlerinin derhal teslim edileceğinin duyurulması Avam Kamarası'ndaki alkışları zirve noktasına taşıdı.¹⁶

Mondros Mütarekesi, İngiltere'ye Türkiye'nin askerî açıdan işgali ruhsatını vermiş, ulaşım ve iletişim vasıtalarının kontrolü İtilaf devletlerine geçmişti. İngiliz Kralı, Türklere karşı kesin bir zafer anlamına gelen mütarekeden sonra General Marshall ve Allenby'yi askerî operasyonlarından ötürü tebrik ederek kendilerine İngiltere'nin şükranlarını ilettili.¹⁷ İngiliz Dışişleri Bakanlığı da Mondros Mütarekesi'ni önemli bir zafer olarak algılamıştı. Dışişleri Bakan Yardımcısı Lord Robert Cecil'in ifadelerine göre Türklerin kayıtsız şartsız teslim olmaları anlamına gelen mütareke maddeleri son derece önemliydi.¹⁸

Mondros Mütarekesi basına yönelik yansımalarıyla da ön plana çıkmıştı. Türkiye ile yapılan mütareke şartları İngiliz The Times gazetesinin 2 Kasım

¹⁵ **The New York Times**, 1 Kasım 1918.

¹⁶ **The New York Times**, 1 Kasım 1918.

¹⁷ Kral George'un, Mezopotamya'daki İngiliz Kuvvetleri Komutanı Korgeneral Sir W. R. Marshall'a gönderdiği telgraf şu şekilde kaleme alınmıştı: "*Dicle üzerindeki tüm Türk güçlerini komutanlarıyla beraber ele geçirerek Mezopotamya Seferi'ni sonlandırmış olduğunuzu duymaktan memnun oldum. Sizi ve bu başarıda rolü olan herkesi kutlarken Türk ordusunun tamamen teslim olmasında Mezopotamya Seferi Kuvvetlerinin oynadığı role ilişkin minnettarlığımı kaydetmek isterim.*" Filistin'deki İngiliz Güçleri Komutanı General E. H. H. Allenby'ye ise Kral tarafından şu mesaj iletildi: "*Komutanız altında olan birliklerin yorgunluk ve zorluklara aldırış etmeksizin tüm direnişi kırmak için çekilen Türk birliklerini baskı altına almadaki gayret ve mukavemetinize karşı duyduğum hayranlığı dile getirmek isterim. Türk güçlerinin tamamen teslim olmasıyla adı geçen bu çabalar layıkıyla karşılığını bulmuştur. Bu, muhteşem ve anılmaya değer bir başarıdır ve minnettar vatandaşlar adına size ve Mısır Seferi Güçlerinde görev alan herkese teşekkür ederim. Üstün hizmetleriniz bakımından size "Knight Grand Cross of the Most Honorable Order of the Bath" nişanı vermekten kıvanç duyuyorum.*" (**The New York Times**, 2 Kasım 1918.)

¹⁸ **The New York Times**, 2 Kasım 1918.

tarihli nüshasıyla İngiliz kamuoyuna duyuruldu.¹⁹ Londra gazetelerinde yer alan haberlerde, Türkiye'nin silahlarını bırakarak teslim oluşunun son derece önemli sonuçlar doğuracağına vurgu yapılıyordu. Türkiye'nin savaş dışı kalmasının acil sonuçlarını masaya yatıran The Daily News, yakın bir gelecekte İstanbul'un Bulgaristan'daki İngiliz güçleri tarafından işgal edilmesi ve Çanakkale Boğazı mayınlardan temizlenir temizlenmez İtilaf donanmasının Karadeniz'e girmesi ihtimali üzerinde durmuştu. Daily News'e göre bu gelişme Romanya ve Güney Rusya sahillerinin eskiden Ruslara ait olan Alman Karadeniz Filosunun tahakkümünden kurtarılmasına da etki yapabiliirdi. Savaşan taraflar olarak Türkiye ve Avusturya'nın fiili olarak ani bir şekilde devre dışı kalmaları Almanya'nın tecrit edilmiş bir halde düşmanlar tarafından çevrilmesini sağladığı gibi, İtilaf güçlerinin Saksonya, Bavyera veya başka yerlere yönlendirilmesine de kapı açıyordu. Almanya'nın pozisyonu çaresizlikten telifi edilemezlik boyutuna geçmişti.²⁰ The Evening Standart ise Türkiye'nin savaş dışı kalmasının, Rusya ile bir kez daha yakın temasa geçilerek bu devasa devleti ekonomik, finansal, sosyal ve politik açıdan yeniden yapılandırarak sınıflara yardım etme ihtimaline kapı açtığına vurgu yapıyordu.²¹

Türkiye'nin teslim oluşu Fransa'da da büyük bir etki yapmış ve Fransız gazeteleri bunu son derece önemli bir olay olarak değerlendirmişlerdi.²² *Matin*, Mondros Mütarekesi'nin tamamen askeri karakterde olduğuna vurgu ile mütareke maddelerinin Türk İmparatorluğu ile imzalanacak barışı hiçbir şekilde etkilemeyeceğine dikkat çekiyordu. Asıl önemli olan şey mütarekenin acil sonuçlarıydı.²³

Bir diğer Fransız gazetesi *Alfred Capus Figaro* ise Türklerin teslim oluşu sonucunda tecrit edilmiş bir hale gelen Almanya'nın, sebep olduğu savaşın

¹⁹ *The Times*, 2 Kasım 1918.

²⁰ *The New York Times*, 2 Kasım 1918.

²¹ *The New York Times*, 2 Kasım 1918.

²² Fransız Bahriye Nazırı Georges Leygues, 31 Ekim 1918 günü öğleden sonra Fransa Meclisi'ne Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı haberini vermiş ve alkışlar arasında şunları eklemiştir: "Mütarekenin hükümlerini ayrıntılarıyla söylemek şu anda imkânsızdır. Fakat hükümler Müttefik donanmalarının Karadeniz'e serbest çıkışını, bunun için Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının işgalini ve Müttefiklerin büyük savaş tutsaklarının derhal iadesini ön görmektedir." Fransa'nın ve Fransız kamuoyunun Mondros Mütarekesi'ne ilişkin tepkileri için ayrıca Bkz. Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, 1919-1922*, Ankara, 1988, s. 69-72.

²³ *The New York Times*, 2 Kasım 1918.

sonuçlarına daha ne kadar dayanabileceği sorgusu eşliğinde Türkiye'nin çöküşünü yorumlayıp okuyucularını konu hakkında bilgilendirmişti.²⁴

Anlaşıldığı kadarıyla Mondros Mütarekesi, özellikle kapı aralayacağı askerî gelişmeler açısından İtilaf devletlerince son derece önemli bir başarı olarak algılanmıştı. Türkiye'nin "elinin kolunun bağlanarak" üzerinde sıkı bir kontrol mekanizmasının kurulması, Almanya'nın tecrit edilmesi ve Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının açılarak Karadeniz'e geçişin sağlanması I. Dünya Savaşı'nın da sonu anlamına geliyordu. Savaşın uzamasına ve maliyetinin artmasına sebebiyet veren bir devlet kayıtsız şartsız teslim olmuş, saf dışı kalmıştı. Suriye cephesindeki İngiliz Generali Allenby de kendisine mütareke maddeleri iletildiğinde bunların gerçekten son derece sert olduklarını itiraf etmekten kendinî alıkoyamamıştı.²⁵

The New York Times Gazetesi'nin Mondros Mütarekesi'ne İlişkin Haber ve Değerlendirmeleri

1917'den önce savaşın gizli,²⁶ 1917'den sonra da savaşın açık tarafı²⁷ haline gelen ABD, savaş esnasında Türkiye ile ilgili gelişmelerle yakından ilgilenmiş, Osmanlı Devleti'nin Boğazları kapatmasını kabul edilemez bir tavır olarak nitelemiş, daha sonra Çanakkale Savaşları esnasında da bölgedeki gelişmeleri yakından takip etmişti.²⁸ Amerikan basını da dikkatini Türkiye'nin savaştaki pozisyonuna çekmiş, basınının önde gelen gazetelerinden biri olan

²⁴ **The New York Times**, 2 Kasım 1918.

²⁵ Alan Montgomery Everard, **Allied Policies in Turkey From the Armistice of Mudros, 30th October, 1918 to the Treaty of Lausanne, 24th July, 1923**, Phd., London Universty, 1969, s.19, dip. 6.

²⁶ Osmanlı Devleti'nin savaşın başında Çanakkale Boğazı'nı kapatması ABD'yi tedirgin etmiş, İstanbul'daki ABD Büyükelçisi Morgenthau bu durumu kabul edilemez olarak nitelemişti. İtilaf donanmasının operasyonları esnasında Çanakkale'yi ziyaret ederek gelişmeleri yakından değerlendiren Amerikan Büyükelçisi, bunlardan ABD Hükümeti'ni haberdar ediyordu. Temsil ettiği devlet dönem itibarıyla savaşın tarafı olmamasına rağmen, Morgenthau gizli bir İtilaf hayranıydı ve "Büyük Armada"nın İstanbul'a ulaşmasını dört gözle bekliyor, İtilaf zaferinin kaçınılmaz olduğunu düşünüyordu. (**Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1914. Supplement, The World War**, United States Government Printing Office, Washington, 1928, s.113-114; Henry Morgenthau, **Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü**, Çeviren: Atıla Tuygan, Belge Uluslararası Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.146-178; Alan Moorehead, **Galipoli**, New York, 1956, s. 71.

²⁷ Sina Akşin, **Kısa 20. Yüzyıl Tarihi**, İstanbul, 2017, s. 90.

²⁸ **The New York Times**, 19 Mart 1915.

The New York Times gazetesi,²⁹ Avrupa kaynaklı resmî kayıt, rapor ve bilgileri Amerikan kamuoyu ile paylaşmıştı.

Savaş esnasındaki askerî pozisyonu ve performansı gibi, Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekesi'nin imzalamak suretiyle savaş dışı kalması da Amerikan basınında ciddi bir karşılık bulmuş, *The New York Times* gazetesi de özellikle Londra çıkışlı haber ve kayıtları Amerikan kamuoyu ile paylaşmıştı. Bu bağlamda *The New York Times*'ta Osmanlı Devleti'nin savaş dışı kalma ihtimaline ilişkin yer alan ilk haber, 30 Ekim 1918 tarihliydi. “29 Ekim, Londra çıkışlı” ve “*Türk Barışı Yeniden Gündemde*” başlıklı haberde, İstanbul'dan, *Copenhagen of the Exchange Telegraph Company*'deki bir muhabir tarafından kaleme alınan rapora değinilmek suretiyle Türkiye'nin müstakilen İtilaf devletlerine barış teklifinde bulunduğu kaydedilmişti. Haberde, müzakerelerin kısa sürede sonlanacağı yazılıyordu.³⁰

The New York Times, Osmanlı Devleti açısından “savaşta yolun sonunun görüldüğüne” ilişkin ikinci haberini 31 Ekim 1918'de yayımladı. Haberin ilk bölümünde Mezopotamya'daki İngiliz güçlerinin Musul yolu üzerindeki başarılarından ve Türklerin bölgede karşı karşıya kaldığı sıkıntılı durumdan bahsediliyor, “*Türkler İtilaf Donanmasını Davet Ettiler Mi?*” başlığı altında verilen ikinci bölümde ise Türklerin barış teşebbüslerine ilişkin çeşitli kaynaklardan alınan bilgiler dillendiriliyordu. Buna göre Türkiye'nin barış müzakereleri ve terhis işlemleri için İtilaf filosunu Çanakkale Boğazı'na girmeye davet ettiğine yönelik raporlar söz konusuydu. Ayrıca adı geçen haberde İstanbul'daki İktisat gazetesi kaynak gösterilmek suretiyle, Türkiye'nin İtilaf devletleriyle resmî barış görüşmelerine başladığına yönelik bilgiler paylaşılıyor, görüşmelere katılacak Türk murahhaslarının İstanbul'dan ayrılış oldukları ifade ediliyordu.³¹

The New York Times, Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekesi'ni imzalamak suretiyle savaş dışı kaldığını okuyucularına 1 Kasım'da duyurdu.

²⁹18 Eylül 1851'de yayım hayatına başlayan *The New York Times* Gazetesi, ABD'nin en geniş tabanlı metropolit gazetesidir. Gazeteci ve siyaset adamı Henry Jarvis Raymond tarafından *New York Daily Times* ismiyle yayım hayatına başlamış, 1857'de ismi *The New York Times*'a çevrilmiştir. 21 Nisan 1861'e kadar pazar günleri hariç her gün çıkan gazete, 1870'li yıllardan itibaren etkisini giderek artırmıştır. Şu anda ABD'de *USA Today* ve *The Wall Street Journal*'dan sonra tiraj olarak üçüncü sıradadır. *The New York Times* hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. https://en.wikipedia.org/wiki/The_New_York_Times. Erişim Tarihi: 03.03.2019.

³⁰ *The New York Times*, 30 Ekim 1918.

³¹ *The New York Times*, 31 Ekim 1918.

Gazetede, “Türk Mütarekesi İmzalandı; Kayıtsız Şartsız Teslimiyet, Karadeniz İtilaf Devletlerine Açılıyor” manşeti altında verilen haberler şu şekilde detaylandırılmıştı:³²

“Townshend Arabulucu; Türkler, Generali Serbest Bıraktı ve Townshend Ege Adalarında Müzakere Görüşmeleri Ayarladı

Londra, 31 Ekim; Türkiye teslim oldu. Mütareke maddelerinin kayıtsız şartsız teslimle eşdeğer olduğu anlaşılıyor.

Paris'ten resmen bildirildiği üzere Ege Denizi'nin Limni (Limnos) Adası'ndaki Mondros'ta bir mütareke imzalandı. Mütareke öğle vakti yürürlüğe girdi.

Bugün [İngiliz] İçişleri Bakanı Sir George Cave, Avam Kamarası'nda, Türk Hükümeti'nin mütareke için bir an evvel müzakerelere başlanması doğrultusundaki talepleri hakkında Ege Denizi'ndeki İngiliz amiralini bilgilendirmek için Kutel Amara'da esir alınmış olan İngiliz Komutanı General Townshend'in, birkaç gün önce Türkler tarafından serbest bırakıldığını bildirdi.

Buna karşılık olarak, Türk Hükümeti'nin tam yetkili temsilciler göndermesi halinde İtilaf devletlerinin mütareke imzalayabilecekleri şartlar hakkında Türk temsilcilerini bilgilendirmesi için İngiliz Komutanı Koralıral Calthorpe'a yetki verilebileceği ifade edildi.

Türk temsilcileri bu hafta başlarında Mondros'a geldiler ve geçen gece İtilaf hükümetleri adına Amiral Calthorpe ile bir mütareke imzalandı.

Karadeniz'e Serbest Geçiş

Şimdilik mütarekenin bütün maddelerini yayınlamak mümkün değil fakat mütareke maddeleri, İtilaf filosunun İstanbul Boğazı vasıtasıyla Karadeniz'e serbest geçişi, gemilerin geçişi için gerekli olduğu üzere Çanakkale ve İstanbul Boğazları istihkâmlarının işgali ve İtilaf savaş esirlerinin acil teslimi gibi şartlar içeriyor.

The Daily Express, mütarekenin hemen öncesinde Türkiye'nin savaş kurallarına riayet etmemiş olan bazı şahısları teslim etmeye

³² The New York Times, 1 Kasım 1918.

zorlanacağını açıkladı. Yargılanacak olan bu şahıslar suçlu görülmeleri halinde cezalandırılacaklar.

İtilaf Devletleri'nin, kendilerine Karadeniz'deki Alman kontrolü ile mücadele etme kabiliyeti sağlayacak şekilde Çanakkale Boğazı'ndan serbest geçiş hakkı karşılığında Ermenistan üzerinden Türkiye ile pazarlığa hazırlandıklarına ilişkin bir rapor üzerine gazetelerde bir takım huzursuzluk ifadeleri yer aldı...

Türkiye'nin Savaşta Rolü

Türkiye, savaşa 1914 yılının Kasım ayında girdi. Sivastopol'e saldırısı üzerine Rusya, 3 Kasım'da, Fransa ve İngiltere ise iki gün sonra Türkiye'ye savaş ilan etmişlerdi. Türkiye, İtilaf Devletleri'nden mütareke yapılmasını isteyen ikinci Merkezî güçtü. Bulgaristan, 30 Eylül'de kayıtsız şartsız teslim olmuştu.

Türkiye'ye karşı askerî operasyonlar 5 Kasım 1914'te başladı ve İngiltere, Kıbrıs Adası'nı ilhak etti. İtilaf filosunun ablukası altındaki Alman savaş gemileri Breslau ve Goeben'in Çanakkale Boğazı'na sığınmasından birkaç hafta sonra Türkiye savaşa dâhil oldu. İtilaf güçleri, Nisan 1915'te Gelibolu Yarımadası'na çıkartma yaptılarsa da operasyon başarısızlıkla sonuçlandı ve İtilaf Devletleri aynı yılın Aralık ayında geri çekildiler.

İngilizler, Kasım 1914'te Dicle Seferi'ni başlattılar ve bir yıl sonra Bağdat'a on dokuz mil kadar yaklaştılar. Bununla birlikte yenilerek daha sonra teslim olmak zorunda kalacakları Kutel Amara'ya çekildiler. 1917 yılının başlarında Mezopotamya'da yeni bir taarruz başlatan İngilizler, bu tarihten itibaren şu anda buldukları pozisyon olan Musul'a birkaç millik mesafeye kadar başarılı bir şekilde ilerlediler.

Türkiye, Mısır'da İngilizlere, Kafkasya'da Ruslara karşı ordular gönderdi. 1915 Şubatı'nda Mısır Seferi başarısızlıkla sonuçlandı. Kafkaslara yönelik Türk taarruzu ise Ruslar tarafından Ermenistan'a³³ geri püskürtüldü. Filistin'de General Allenby tarafından yönetilen Müttefik harekâtı, son zamanlarda Halep'in önemli dayanak noktalarını ele

³³ Doğu Anadolu kastediliyor.

geçirmekle sonuçlandı. Kafkasya'daki Rus askerî harekâtı ise Bolşeviklerin iktidara gelmesi üzerine sekteye uğrayıp sonuçsuz kaldı.

ABD'nin Almanya'ya savaş ilan etmesi üzerine Türkiye, 21 Nisan 1917'de ABD ile diplomatik ilişkilerini kesmekten başka herhangi bir harekette bulunmadı.

Türkiye'nin İmzalamak Zorunda Kaldığı Mütareke Maddeleri

Londra, 31 Ekim; Türkiye ile yapılan mütareke şartları hakkında The New York Times'a bilgi veren bir İngiliz muhabiri şunları kaydediyor:

“Üç gün süren müzakereler sonunda imzalanan mütareke, bahri ve askerî karakterdedi. General Allenby, gelişmelerden sıcağı sıcağına haberdar edildi. Bulgaristan'la yapılan mütareke kadar mükemmel olan Türk mütarekesi, bize Türkiye üzerinde tam bir askerî hakimiyet sağlıyor. Boğaz istihkâm ve silahlarının yanında demiryolu araçlarının kontrolü de dâhil olmak üzere tüm iletişim vasıtaları muvakkaten bizim mülkiyetimize geçiyor. Mütarekede, tüm ülkenin askerî işgali ile ilgili olmak üzere on iki madde vardı ve bunlar esas itibariyle Türkler tarafından kabul edilirdi.”

Türkiye'nin Teslim Olması Avam Kamarası'nda Sevinçle Karşılandı

Dünya Savaşının Sonu Yaklaşıyor

Londra, 31 Ekim; Türkiye'nin teslim olduğuna ilişkin yapılan açıklama Avam Kamarası'nda ılımlı alkışlarla karşılanırken, İtilaf donanmasına Çanakkale Boğazı vasıtasıyla Karadeniz'e çıkış imkânının sağlandığına değinilmesi alkışların tonunun yükselmesine sebep oldu. Tüm İtilaf savaş esirlerinin derhal tesliminin mütareke koşullarından biri olduğunun belirtilmesi ise Avam Kamarası'ndaki alkışları zirve noktasına taşıdı. Birkaç gün önce Avam Kamarası'nda, Türk esir kamplarında İngiliz esirlerine yönelik muamelenin son derece berbat olduğuna değinen Sir Henry Dalziel, bu esirlerin sadece %28'inin hayatta kaldığını ifade etmişti.

Rusya'ya yeni bir yol açılması, icabında Filistin ve Mezopotamya'daki kuvvetlerin diğer cephelerde konuşlandırılmak üzere serbest kalması, Akdeniz'deki pozisyonun tamamen değişmesi ve bunun doğal sonucu olarak Karadeniz'in Almanya'nın Rusya'dan aldığı gemilerden temizlenmesi gibi Türkiye'nin teslim oluşunun kapsamlı etkileri,

Avusturya'nın çöküşü ile de beraber Dünya Savaşı'nın daha çabuk bitmesine kapı açıyor...

Washington 31 Ekim; Türkiye ile İtilaf savaş gemilerinin Çanakkale Boğazı'ndan geçmesini mümkün kılan bir mütarekenin hâlihazırda yürürlükte olduğuna ilişkin Londra'dan yapılan duyuru, buradaki donanma subaylarının bir İtilaf filosunun bölgedeki Alman deniz güçlerine saldırmak için kısa bir süre sonra Karadeniz'e geçeceğini düşünmelerine sebep oldu. Bu güçler (Alman deniz güçleri) Rusya'daki geçici hükümetin çöküşünü müteakip Germanler tarafından teslim alınan Rus Karadeniz Filosu'nun gemilerini içeriyor. Amirallik I. Lordu Sir Eric Geddes'in burayı son ziyareti esnasında açıkladığı resmî İngiliz raporları, Almanların bir süper dretnot, dretnot öncesi modelde birkaç savaş gemisi ve bir grup hızlı destroyer ele geçirdiklerini gösteriyor.

Savaş başladığında Akdeniz'de bulunan Alman savaş kruvazörü Goben, sonradan İstanbul Boğazı'na sığındı. Orada, savaşa girmeden önce Türkiye'ye satıldığı bildirildi. Birkaç kez ciddi bir şekilde hasara uğramasına rağmen, son raporlar tekrar tamir edildiği ve Almanlar tarafından teslim alınarak Karadeniz'e götürüldüğü yönünde."

Gazetede yer alan bu kayıtlardan anlaşıldığı üzere *The New York Times*, Mondros Mütarekesi'ni savaştaki tüm askerî dengeleri değiştirecek önemli bir gelişme olarak değerlendirmiş, mütareke maddelerinin Türkiye'nin kayıtsız şartsız teslimi anlamına geldiğini, bunun da İtilaf filosuna Karadeniz'e geçiş imkânı sağladığını kaydetmişti. Haberde İngiliz Dışişleri Bakanı'nın, mütarekenin imzalanma süreci hakkında Avam Kamarası'nda verdiği bilgilere de değinilmiş, an itibarıyla mütarekenin bütün maddelerinin yayımlanmasının mümkün olmadığı ifade edilerek, mütarekenin genel olarak İtilaf filosuna İstanbul Boğazı vasıtasıyla Karadeniz'e serbest geçiş imkânı ve Türkiye üzerinde tam bir askerî hâkimiyet kabiliyeti sağladığı belirtilmişti. Satır aralarında Türkiye'nin teslim oluşunun kapsamlı etkilerine de değinilmiş; bu bağlamda Rusya'ya yeni bir yol açılması, Filistin ve Mezopotamya'daki kuvvetlerin diğer cephelerde konuşlandırılmak üzere serbest kalmaları ve Akdeniz ve Karadeniz'deki pozisyonun tamamen değişmesi gibi faktörlerin Dünya Savaşı'nın sonuna işaret ettiği vurgulanmıştı.

The New York Times, Mondros Mütarekesi'nin içeriğine ilişkin ayrıntıları 2 Kasım'da duyurdu. "Türk Mütareke Maddeleri" başlığı altına yerleştirilen mütareke maddeleri şu şekilde daktilo edilmişti:³⁴

"1. Çanakkale ve İstanbul Boğazı'nın açılması ve Karadeniz'e geçişin güvence altına alınması. 2. Türk sularında bulunan tüm mayınlı bölgelerin, torpido kovanlarının ve diğer blokajların yerleri gösterilip, durum gerektirdiği takdirde bunların temizlenmesi veya ortadan kaldırılmalarına yardım edilecek. 3. Karadeniz'deki mayınlarla ilgili mevcut bütün bilgiler verilecek. 4. Tüm İtilaf savaş esirleri ve Ermeni tutukluları İstanbul'da toplanacak ve kayıtsız şartsız İtilaf Devletleri'ne teslim edilecek. 5. İç düzenin sağlanması ve sınırların denetimi için gerekli olan birlikler dışında Türk ordusunun acil terhisi. (Bu birliklerin etkinlik miktarları ve tertipleri/tasarrufları Türk Hükümeti ile istişare edildikten sonra İtilaf Devletleri tarafından belirlenecek.) 6. Türk karasularındaki güvenliği sağlamak veya benzer amaçlar için gerekli olanlar dışında Türk suları veya Türkiye tarafından işgal edilmiş olan sulardaki tüm deniz savaş taşıtlarının teslimi; bu gemiler yönlendirilecekleri Türk liman veya limanlarında enterne edileceklerdir. 7. Güvenliklerini tehdit eder bir durumun ortaya çıkması halinde İtilaf devletleri herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkına sahiptirler. 8. Şu anda Türk işgali altında bulunan tüm liman ve demirleme yerlerinin (rıhtımların) İtilaf gemilerince serbest bir şekilde kullanımı, bunların düşman gemilerine kapatılması. Ordunun terhis edilmesine ve ticari amaçlara yönelik olarak aynı şartların Türk sularındaki Türk nakliye gemilerine de uygulanması. 9. Tüm Türk limanları ve tersanelerinde/askerî teçhizat depolarında gemi tamir imkânlarından yararlanılması. 10. Toros tünel şebekesinin İtilaf devletleri tarafından işgali. 11. Türk birliklerinin Kuzey Batı İran'dan savaş öncesi sınırlar ötesine/dışına çekilmelerinin önceden emredilmiş olduğu ve bu çekilmenin tamamlanacağı. Transkafkasya'nın bir bölümünün Türk birlikleri tarafından tahliye edilmesine ilişkin bir emrin zaten verilmiş olduğu, geri kalan kısmın ise İtilaf devletlerince bölgede yapılan incelemelerden sonra İtilaf Devletleri'nin isteği halinde tahliye edileceği. 12. Türk Hükümet mesajları haricinde, telsiz telgraf ve kablo istasyonları İtilaf devletleri tarafından denetlenecek. 13. Denizle ilgili, askerî veya ticari malzemelerin imha/tahrip edilmelerinin yasaklanması. 14. Ülkenin ihtiyaçlarının

³⁴ *The New York Times*, 2 Kasım 1918.

karşılanmasından sonra Türk kaynaklarından kömür, mazot ve deniz malzemelerinin satın alınmasında kolaylık gösterilmesi. Adı geçen malzemelerin hiçbiri ihraç edilmeyecektir. 15. Şu anda Türk denetiminde bulunan ve tamamen serbest bir şekilde İtilaf yetkililerinin kullanımına verilmesi zaruri olan Transkafkasya demiryolları da dâhil olmak üzere tüm demiryollarına İtilaf kontrol subayları yerleştirilecek, halkın ihtiyaçlarına karşı gerekli ilgi gösterilecektir. Bu madde Batum'a yönelik İtilaf işgalini de içermektedir. Türkiye, İtilaf devletleri tarafından Bakü'nün işgaline itiraz etmeyecektir. 16. Hicaz, Asir, Yemen, Suriye ve Mezopotamya'daki tüm garnizonların/askerî karargâhların en yakında bulunan İtilaf komutanına teslimi ve 5. Madde bağlamında belirlenecek olan düzeni sağlamak için gerekli olanlar dışındaki tüm birliklerin Kilikya'dan geri çekilmesi. 17. Trablus (Tripolitania) ve Bingazi'deki (Cyrenaica) bütün Türk subaylarının en yakında bulunan İtalyan garnizonuna teslimi. Teslim emrine uymamaları halinde Türkiye bunlara tedarik sağlamayı ve iletişimi kesmeyi kabul eder. 18. Mısırata da (Misurata) dâhil olmak üzere Trablus ve Bingazi'de işgal edilmiş olan tüm limanların en yakında bulunan İtilaf garnizonuna teslimi. 19. Bahri, askerî ve sivil tüm Alman ve Avusturyalılar bir ay içinde; uzak bölgelerde olanlar ise daha sonra mümkün olan en kısa zamanda Türk topraklarından çıkarılacaklar. 20. 5. maddeye istinaden terhis edilecek olan Türk ordusunun nakil araçları da dâhil olmak üzere teçhizat, silah ve cephanelerinin kullanımına ilişkin verilebilecek emirlere uyulacak. 21. İtilaf çıkarlarını korumak amacıyla Türk Levazım Bakanlığı'na (İaşe Nezareti) bir İtilaf temsilcisi atanacak ve adı geçen amaç dâhilinde bu temsilciye gerekli tüm bilgiler verilecek. 22. Türk esirleri İtilaf devletlerinin tasarrufunda muhafaza edileceklerdir. Türk sivil esirleri ile askerlik yaşının üzerindeki esirlerin serbest bırakılmalarına öncelik gösterilecek. 23. Türkiye'nin Merkezi Devletlerle tüm ilişkilerini kesme zorunluluğu. 24. 6 Ermeni vilayetinde karışıklık durumunda Müttefikler bu vilayetlerin herhangi bir kısmını işgal etme hakkını kendilerinde mahfuz bulundurlar. 25. İtilaf Devletleri ile Türkiye arasındaki savaş durumu yerel zamana göre 31 Ekim 1918'de Perşembe günü öğleden itibaren sona erecektir.”

Aynı gün (2 Kasım) *The New York Times* sütunlarında görülen “Cecil, Ermenilerin Koruma Altına Alındığını Söylüyor” başlıklı bir diğer haber ise İngiliz Dışişleri Bakan Yardımcısı Lord Robert Cecil'in Mondros Mütarekesi

ve Ermeni sorunu bağlamında verdiği demeçler hakkındaydı. Buna göre Lord Robert Cecil, Manchester Guardian'ın, "mütareke haricinde Türkiye ile gizli bir anlaşma imzalandığı ve bu gizli anlaşmayla Türkiye'nin Ermenistan, Suriye, Filistin ve Arabistan üzerindeki egemenliğinin bir şekilde garanti edildiğine"³⁵ ilişkin iddiaları sert bir dille yalanlamış, ortada İngiliz Hükümeti'nin bilgisi dâhilinde herhangi bir taahhüt, sözleşme veya pazarlığın olmadığını ifade etmişti. Mondros'ta imzalanan mütarekede karasal düzenlemelerle ilgili hiçbir hususun karara bağlanmadığına dikkat çeken Cecil'e göre Türk olmayan unsurları Türk boyunduruğunun altında bırakacak herhangi bir çözüm tasavvur edilemezdi. The New York Times'ta yer alan haberin satır aralarından anlaşıldığına göre Lord Robert Cecil, konu hakkında sarf ettiği sözlerde özellikle Ermenilere vurgu yapıp, mütareke şartlarından ikisinin Ermenilerin korunmasını öngördüğünün altını çizmiş, bir karışıklık durumunda İtilaf Devletleri'nin "Ermeni vilayetlerini" işgal hakkını muhafaza ettiklerini hatırlatmıştı. *The New York Times* haberi şöyle devam ediyor:³⁶

"Kayıtsız şartsız teslimiyet anlamına gelen mütareke maddeleri, özellikle bizim Toros tünel sistemlerini işgal etme hakkını elde etmemiz açısından son derece önemlidir" diyen Lord Robert Cecil, sözlerine, mütarekedeki hiçbir maddenin İtilaf Devletleri'nin barış konferansında arzu ettikleri şekliyle Türkiye Avrupası'na yönelik tasarruflarını engellemeyeceğini de ekledi.

Mütarekenin İtilaf devletlerine İstanbul Boğazı istihkâmlarının fiili egemenliğini sağlıyor olması gerçeği son derece önemlidir. Bu durum Rusya'ya yönelik pozisyonun bariz bir şekilde değiştiğini ifade eder. Şu an itibarıyla Don bölgesinde veya başka yerlerde bulunan sadık unsurlara yardım edilebilir. Resmî çevrelerde üzerinde durulan esas nokta, Türkiye üzerinde elde edilen kontrolün mükemmel karakteridir. Mütareke koşulları ciddi manada kayıtsız şartsız teslimiyet anlamına gelmektedir. Mütarekede İstanbul'un işgaline yönelik belirli bir ifade yer almazken, gerektiği takdirde bölgeye birlik sevkiyatı yapmak İtilaf devletlerinin

³⁵ Dönem itibarıyla mütareke maddelerinden tatmin olmayan Ermeniler, çeşitli platformlarda hayal kırıklıklarını dile getirmişler, konu İngiliz Dışişleri'nde de tartışmalara neden olmuştu. Mütarekeye yönelik Ermeni tepkileri ve bu tepkilerin İngiltere'deki akisleri hakkında bkz. Tolga Başak, "İngiliz Belgeleriyle Mondros Mütarekesi ve Ermeni Sorunu", **Ermeni Araştırmaları**, 2016, 55, s. 63-136.

³⁶ **The New York Times**, 2 Kasım 1918.

tasarrufu dâhilindedir. Esasen şehir girişlerinin emniyetini sağlamak açısından başkent dışındaki istihkâmlar bir an önce işgal edilecektir.

Tüm İtilaf savaş esirlerinin yanında, tutuklu bulunan Ermenilerin de teslim edilecek olmaları son derece önemlidir. Bunun Türklerin en az memnun oldukları maddelerden biri olduğu sanılıyor. Buna ek olarak İtilaf Devletleri, karışıklık durumunda “Ermenistan’ın Altı Vilayeti”ni işgal edecektir. Anlaşıldığı kadarıyla bu durum Türklerin mütarekenin ortasında mağduriyetlerini telafi etmeleri açısından intikam almaya yönelik eğilimlerini önleme amaçlı bir tedbirdir. Bunun yanında adı geçen bölgelerde silahlı bir müfrezenin (gözetimin) varlığı, yeni bir rejimin başlangıcına olduğu kadar, eskisinin de sonuna işaret ediyor.

Mütareke, İngiliz başbakanının 5 Ocak tarihli konuşmasına uygun olarak Türk hâkimiyeti altındaki Hristiyan milliyetlerin özgürleştirilmesi gibi bazı politik çıkarımlar da içermektedir. Bu yüzden Türk hükümlerine ciddi bir meydan okuma söz konusudur. Dahası Toros tünellerinin işgali, Ermenilerin korunmasına yönelik alınmış olan askerî bir önlemdir.

Londra, 1 Kasım (Associated Press): Lord Robert Cecil, bugün İtilaf Devletleri adına Büyük Britanya ile Türkiye arasında bir mütarekenin imzalanmış olduğunu söyledi.

Son model İngiliz mayın tarayıcılarından mürekkep büyük bir filo, bugün Çanakkale Boğazı’nın mayınlar ve diğer engellemelerden temizlenmesine yönelik yorucu göreve başladı. İngiliz Donanma Bakanlığı’na göre İtilaf donanmasının İstanbul’a, oradan da Boğaz vasıtasıyla Karadeniz’e ulaşan çetrefilli su yoluna girmeden önce İtilaf devletlerinin gerekli gördüğü diğer emniyet tedbirleri ile beraber mayın temizleme operasyonları birkaç gün sürebilir.

İtilaf donanması, iki hafta önce üzerlerine birkaç top ateşi yaparak Çanakkale Boğazı’ndaki istihkâmların etkinliklerini kontrol etti. Türklerin bu saldırıya verdikleri karşılık istihkâmların hâlâ iyi bir durumda olduklarını gösterircesine son derece hızlı ve oldukça isabetliydi.

Boğaz boyunca elli millik koridor tam anlamıyla bir mayın denizi ve diğer engellemelerle dolu. Buna ilaveten yılın bu döneminde diğer

zamanlardan daha güçlü olan Boğaz'daki değişken akımlar yüzünden mayın tarama işinin de aksayacağı tahmin ediliyor.

Savaşın birkaç hafta daha uzaması halinde İtilaf donanmasının Karadeniz'deki eski Rus donanması ile meşgul olacağına inanılıyor. Almanların bu donanmayı muntazam hale getirdiklerine inanmak pekâlâ mümkün. Adı geçen donanma en az 26 parça diğer su aracının yanında, yedi dretnot öncesi gemi ile iki kruvazör ve on iki denizaltından oluşuyor. Düşman, Karadeniz'de üç mükemmel üsse (Odesa, Sivastopol, Nikolayev) sahip olmasına rağmen muhtemelen cephanesinin sıkıntısı çekiyor. Nikolayev'de dört kruvazör inşa halinde olup, bunlardan biri neredeyse bitmek üzere."

The New York Times'ın 2 Kasım tarihli diğer haberleri ise Mondros Mütarekesi'nin kapı aralayacağı muhtemel gelişmelerle ilgiliydi. "Rusya ile Temas Sağlanıyor; Londra Gazeteleri Türkiye'nin Teslim Oluşunun Önemli Sonuçlar Doğuracağını Söylüyorlar" başlıklı haberde, İngiliz *The Daily News* gazetesinin görüşleri seslendirilmiş, bu bağlamda Türkiye'nin savaş dışı kalmasının acil sonuçlarını masaya yatıran *The Daily News*'ın, yakın bir gelecekte İstanbul'un İngiliz güçleri tarafından işgal edilmesi ve Çanakkale Boğazı mayınlardan temizlenir temizlenmez İtilaf donanmasının Karadeniz'e girmesi ihtimali üzerinde durduğu ifade edilmişti. Haberde bu durumun Romanya ve Güney Rus sahillerinin eskiden Ruslara ait olan Alman Karadeniz Filosu'nun tahakkümünden kurtarılmasına etki yapacağı ifade ile Karadeniz'deki bu donanmanın, iki dretnot ve birkaç işe yarar gemiden oluştuğundan ve bunlara Goben'in de katılabileceği için bir dereceye kadar bölgede önemli bir deniz savaşı ihtimalinin söz konusu olduğundan bahsediliyordu. *The New York Times*'a göre savaşın taraflar olarak Türkiye ve Avusturya'nın karada fiili olarak ani bir şekilde devre dışı kalmaları, Almanya'nın tecrit edilmiş bir halde çevrilmesini sağladığı gibi, İtilaf güçlerinin Saksonya, Bavyera veya başka yerlere yönlendirilmesine de kapı açıyor, böylelikle Almanya'nın pozisyonu çaresizlikten telafi edilemezlik boyutuna geçiyordu. Haberin devamında İngiliz *The Evening Standart* gazetesinin değerlendirmelerine de yer verilmiş, Türklerin devre dışı kalmalarının Rusya ile bir kez daha yakın teması geçilip, bu devasa devleti ekonomik, finansal, sosyal ve politik açıdan yeniden yapılandıracak sınıflara yardım edilmesine imkân sağladığı ifade edilmişti.³⁷

³⁷ *The New York Times*, 2 Kasım 1918.

The New York Times aynı gün (2 Kasım) Fransız gazetelerinin Mondros Mütarekesi'ne ilişkin değerlendirmelerini de sütunlarına taşımış, “*Devasa İngiliz Orduları Serbest Kaldı; Doğu'daki Birliklerin Almanya'ya Saldırı İçin Yönlendirilecekleri Tahmin Ediliyor*” başlıkları altına yerleştiği haberi şu şekilde servis etmişti:³⁸

“Paris, 1 Kasım; Türkiye'nin teslim oluşu, önceden bu yönde bir beklenti olmasına rağmen Fransa'da büyük bir etki yaptı. Gazeteler bunu son derece önemli bir olay olarak değerlendiriyorlar.

Matin, şunları kaydediyor: “Mütareke mukavelesi tamamen askerî karakterde ve nihayetinde Türk İmparatorluğu ile imzalanacak olan barışı hiçbir şekilde etkilemiyor. Bunun yanında asıl önemli olan şey, mütarekenin acil sonuçlarıdır.

“Her şeyden önce Suriye, Filistin ve Mezopotamya'daki İngiliz ordularının önemli bir kısmı serbest kalacaktır... Goben ve Breslau ile Bolşevikler tarafından Almanlara satılan Rus donanmasının direnç gösterme ihtimali yok denecek kadar az olduğundan, İtilaf donanması Çanakkale Boğazı açıldığında Romanya ile doğrudan iletişimi tesis edebilecek ve sonuçta İtilaf devletleri, Akdeniz'in Ukrayna ve Büyük Rusya çıkışlarını tutabileceklerdir.

Alfred Capus Figaro da şunları yazıyor: Tecrit edilmiş Almanya, sebep olduğu savaşın ürkütücü tepkimesine daha ne kadar dayanabilir. Gerçek olan şu ki, Almanya'nın kendisi de dâhil olmak üzere artık hiç kimse zamanın sayılı olduğuna (sonun yaklaştığına) şüphe etmiyor. Bize düşen şey, herhangi bir merhamet tezahürüne kapı açacak korkunç bir manzaraya fırsat vermeksizin Almanya'nın son çarpınışlarına hazırlanmaktır. Suçun büyüklüğünün suçluya fayda sağlayacağını iddia etmeye kim cesaret edebilir?

Türk çöküşünü yorumlayan Echo de Paris ise şunları ifade ediyor:

“Olay beklenmedik bir gelişme değildi. Türk başkenti ve sularındaki Alman güçlerinin varlığı bunu geciktirdi. Bizi kara ve deniz taarruzu açmaya zorladılar. Şunu kaydetmekten mutluyuz ki, ordularımızın tüm cep-helerdeki inkâr edilemez üstünlüğünden ötürü mesele savaşmaksızın

³⁸ *The New York Times*, 2 Kasım 1918.

halledildi. Bu, yakın gelecekte elde edeceğimiz kesin zaferimizin en inandırıcı şahididir.”

The New York Times, 3 Kasım'da Türkiye ile imzalanan Mondros Mütarekesi'nin Kafkasya'yla ilgili içeriğine dikkat çekti. Londra kaynaklı haberde, İtilaf devletlerinin mütareke şartları uyarınca Bakü ve Batum'u da işgal edecekleri duyurulmuş, mütarekenin adı geçen maddesi kaydedilmiştir:³⁹

“Şu anda Türk denetiminde bulunan ve tamamen serbest bir şekilde İtilaf yetkililerinin kullanımına verilmesi zaruri olan Transkafkasya demiryolları da dâhil olmak üzere, tüm demiryollarına İtilaf kontrol subayları yerleştirilecek, halkın ihtiyaçlarına karşı gerekli ilgi gösterilecektir. Bu madde Batum'a yönelik İtilaf işgalini de içermektedir. Türkiye, İtilaf Devletleri tarafından Bakü'nün işgaline itiraz etmeyecektir.”

6 Kasım 1918 tarihli *The New York Times* gazetesi ise sütunlarında yine Londra kaynaklı bir habere yer veriyor, burada Osmanlı Devleti'nin savaşa girişinin savaşın gidişatına yönelik etkileri yanında, Mondros Mütarekesi ile ortaya çıkan yeni durum hakkında değerlendirmeler yapıyordu. Hindistan'ı korumak için Mısır'ı ve Süveyş'i tutmak zorunda kalan İngiliz İmparatorluğu'nun savaş esnasında Türkiye'nin düşmanlığından diğer İtilaf devletlerine nazaran daha fazla zarar gördüğü kaydedilen haberde, Türkiye'nin tarafsız bir ülke olması halinde savaşın muhtemelen 1916 Sonbaharı'nda kazanılabileceğine dikkat çekilip, bu bağlamda Almanya'nın, Türkiye'ye çok şey borçlu olduğu kaydedilmiştir. Haberin devamında Mondros Mütarekesi sonucunda elde edecek ilk avantajın askerî olmaktan ziyade siyasi olacağı üzerinde duruluyor, bu bağlamda İtilaf donanmasının Karadeniz'e girip, an itibarıyla Almanların elinde olan Rus savaş gemilerini ele geçirmesi -veya yok etmesi- sonucunda Romanya ile doğrudan iletişim kurulabileceği ifade ediliyordu. Haberin sonunda, Türkiye'nin yenilgiye uğratılmasının asıl yükünü İngiltere çektiği için mütareke maddelerinin tatbikatını denetleme görevinin önemli bir bölümünün de İngiltere'ye düştüğü kaydedilip, Türk ordularının terhis edilmesinin muhtemelen kargaşaya neden olacağı üzerinde durulmuştu. “Ermenistan”daki katliamları engelleyip, Kafkas petrol bölgelerindeki İtilaf/İngiliz çıkarlarını korumak da İtilaf devletlerine ciddi bir sorumluluk yükleyebilirdi.⁴⁰

³⁹ *The New York Times*, 3 Kasım 1918.

⁴⁰ *The New York Times*, 6 Kasım 1918.

The New York Times'ın 14 Kasım günlü haberi İstanbul'un fiili işgali hakkındaydı. "İtilaf Donanması İstanbul'da; Çanakkale Boğazı Salı Günü Geçildi; İngiliz Pilotları Mütarekeden İki Gün Sonra Şehre (İstanbul) Girdi" başlıklı haberde, Mondros Mütarekesi ile gerekli ruhsatı elde eden İtilaf donanmasının 13 Kasım'da İstanbul'a girdiği ve istihkâmların işgal edildiği duyuruldu. Haberin bir bölümü şu şekilde daktilo edilmişti:⁴¹

"Mondros, Ege Denizi (Associated Press); Dokuz İngiliz uçağı, Türk mütarekesinin imzalanmasından iki gün sonra İstanbul'un bir dış mahallesi olan Galata'ya indi. Avrupa Türkiye'si topraklarına ulaşan ilk İtilaf subayı bir Kanadalı olup 1912'de Yale'den mezun olan Uçuş Komutanı Henry Wiser idi..."

Gazete, 16 Kasım 1918 tarihli nüshasında, İngiliz Savaş Bakanlığı'nın Mondros Mütarekesi ile ilgili yayımladığı bir bildiriye yer verdi. Bildiride, mütareke şartlarının, Musul vilayetinin tüm askerî güçler tarafından tahliye edilip, ağır silahlar ile teçhizatın teslimini kapsadığı ifade ediliyor, 15 Kasım'a kadar boşaltılmış olması gereken Musul'daki sivil yönetimin bölgedeki İngiliz subayları tarafından kontrol edileceği üzerinde duruluyordu. Bildiride ayrıca, Türklerin Kuzeybatı İran ve Kafkasya'yı tahliye ile güçlerini savaş öncesi sınırlara çekmek zorunda oldukları belirtilmiş, Suriye ve Kilikya'da Pozantı'nın batısına yönelik Türk geri çekilişinin 15 Aralık'a kadar tamamlanması gerektiği, bunu da acil terhisin takip edeceği kaydedilmişti. İskenderun'un 10 Kasım'da İngiliz-Fransız güçleri tarafından işgal edildiğini duyuran bildiri, Arabistan'ın iç kesimlerindeki bazı Türk komutanlarıyla iletişim kurma güçlüğünden kaynaklanan birtakım aksaklıkların üstesinden gelinmeye çalışıldığı bilgisiyle sonlandırılmıştı.⁴²

The New York Times'ın 21 Kasım günlü haberi de İtilaf donanmasının mütareke maddeleri uyarınca Boğazı geçip, İstanbul'a girmesi hakkındaydı. 13 Kasım, İstanbul kaynaklı olup, "Türkler İtilaf Donanmasına Fazla İlgî Göstermedi" başlığı altına yerleştirilen haber şu şekilde kaydedilmişti:⁴³

"İstanbul, 13 Kasım; İngiliz zırhlıları, bir asırda dördüncü kez savaş misyonuyla Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul'a vardılar. Bu sabah saat 1.30'da Amiral Gemisi Superb Marmara Denizi'nde İstanbul

⁴¹ *The New York Times*, 14 Kasım 1918.

⁴² *The New York Times*, 16 Kasım 1918.

⁴³ *The New York Times*, 21 Kasım 1918.

Boğazı'nın girişine doğru yavaşça ilerlerken görüldü. Superb'in arkasında Çanakkale ve İstanbul Boğazları istihkâmlarındaki İtilaf birliklerine komuta edecek olan General Sir Henry Wilson'un bulunduğu Temeraire vardı. Bir sonrakiler Lord Nelson ve Agamemnon'du. Bunları da azametli bir kafile halinde İngiliz filosunu oluşturan kruvazörler, destroyerler ve diğer gemiler takip ediyordu. İngiliz zırhlılarının arkasında benzer dizilişle Fransız filosu vardı ve bunların arkasından da İtalyan ve Yunan gemileri geliyordu.

Donanma, İstanbul Boğazı'nın girişinde iki parçaya ayrıldı. İki Fransız zırhlısı tarafından takip edilen Superb ve Temeraire ön tarafa doğru geçtiler. Büyük gri gemilerin sessiz hattı, Sultan'ın Sarayı ve Türk Meclis-i Mebusanı'nın görüş alanı içerisinde, Boğazın Avrupa kıyasına yakın bir yerde demir atarken, iki Fransız zırhlısı bunların arkasında pozisyon aldı. Bunları İtalyan ve Yunan savaş gemileri izliyordu.

İtilaf donanmasının geri kalanı Marmara Denizi'nde, İstanbul Boğazı'nın köşesinde toplandılar. Tüm donanma bugün öğlede İzmit Körfezi'ndeki hazırlık üssüne gitmek üzere demir alacak.

General Wilson az önce rıhtıma çıktı ve Türk Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa tarafından karşılandı. Rıhtımda şeref kıtası olarak açık renk elbiseler içerisinde birkaç yüz İngiliz ve Hint savaş esiri de bulunuyordu... Bölgede toplanan kalabalığın çoğunu, Yunan savaş gemilerinin Türk başkentinde görülmesiyle heyecana kapılan Rumlar oluşturuyordu.

Görünen o ki, Türkler, İtilaf savaş gemilerinin gelişine pek ilgi göstermediler. İstanbul'da bulunan Alman ve Avusturyalılar ise bu sabahki olayı büyük bir merak ve ilgiyle karşıladılar. Hatta bazı Avusturya askerleri rıhtıma kadar gelerek karşılama töreninin fotoğraflarını bile çekmişlerdi."

The New York Times, 26 Kasım'da, Mondros Mütarekesi'nin uygulanma süreci hakkında bir başka haber daha yayımlayarak, İtilaf donanmasının Karadeniz'e geçtiğini duyurdu. "İtilaf Savaş Gemileri Karadeniz Limanlarını Dolaşıyor" başlığı altında verilen haberde, İstanbul Boğazı mayınlardan temizlendikten sonra Karadeniz'e geçen İtilaf savaş gemilerinin, Varna'dan Novorossisk'in güney sahillerine kadar çeşitli limanları ziyaret ettiği ifade ediliyordu. Haberde belirtildiğine göre İstanbul Boğazı'ndaki mayın temizleme operasyonları 20 Kasım'da tamamlanmış, Fransız ve diğer İtilaf savaş

gemileri İstanbul'da konuşlanan donanma güçlerinden ayrılarak Karadeniz limanlarından Varna, Galata, Ereğli, Samsun, Sinop, Trabzon, Batum, Poti ve Novorossisk'i ziyaret etmişler, bu arada Makedonya'daki İtilaf Orduları Komutanı General Franchet d'Esperey, Cumartesi günü İstanbul'a ulaşmıştı.⁴⁴

Bir takım tarihî kayıtlara da yansdığı üzere Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonraki ilk ay içerisinde İngiliz Hükümeti'nin mütareke maddelerinin yorumlanma ve uygulanmalarına ilişkin tavrı son derece olumsuz bir şekilde tezahür etmiş,⁴⁵ hatta başlangıçta mütareke maddelerine aykırı bazı isteklerden İtilaf devletleri adına mütarekeyi imzalamış olan Amiral Calthorpe dahi rahatsız olmuştu.⁴⁶ Bu haliyle Türkiye ile yapılan mütareke, I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan diğer bazıları gibi etki ve sürekliliği bakımından geçici karakterde olmaktan çok uzak görünüyordu.⁴⁷

Mütarekenin imzalanmasından sonraki ilk ay tarafların daha sonraki tutumlarını kristalize edecek önemli pasaj ve gelişmelere sahne olmuştu. Bu süreçte bir tarafta her şeyi “kitabına uydurup” yumuşaklıktan sertliğe geçişte bir köprü oluşturmaya çalışan ve bunu yaparken de “Osmanlı onurunu” incitmemeye özen gösteren bir İngiltere, diğer tarafta ise haksız uygulama, işgal ve istekler karşısında son derece yüzeysel ve yumuşak bir üslupla seslendirilen protestolar eşliğinde politik nezakete riayet etmeye çalışan bir Osmanlı Devleti vardı. Dönem itibariyle Osmanlı siyaset merkezinde olumlu bir barışın elde edilebilmesi için İngiliz iyi niyet ve yardımına güvenme politikası ağır bastığından, İngilizlerin mütarekeden hemen sonraki olumsuz tavırları İstanbul'da soğuk rüzgârların esmesine sebep oldu. İtilaf donanmasının İstanbul'a gelmesinden sonra şehirdeki İtilaf uygulamalarının giderek sertleşmeye

⁴⁴ **The New York Times**, 26 Kasım 1918.

⁴⁵ Mondros Mütarekesi'nin Türk ve İngiliz tarihî kayıtlarına dayalı uygulanma süreci hakkında bkz. Tolga Başak, **Türk ve İngiliz Kaynaklarıyla Mondros Mütarekesi ve Uygulama Günlüğü**, (30 Ekim-30 Kasım 1918), İstanbul, 2014.

⁴⁶ **PRO. WO. 106/64**, Execution of the Armistice with Turkey, s.3, 5, 6; **PRO. ADM. 116/1823**, British C. in C. Mediterranean at Mudros to Admiralty, No: 619Z, 4.11.18; **PRO. ADM. 116/1823**, Admiralty to British C. in C. Mediterranean at Mudros, No: 150Z, 5.11.18; **PRO. ADM. 116/1823**, Admiralty to British C. in C. Mediterranean at Mudros, No: 153Z, 5.11.18; **PRO. ADM. 116/1823**, British C. in C. Mediterranean at Mudros to Admiralty, No: 634Z, 6.11.18; **PRO. ADM. 116/1823**, British C. in C. Mediterranean at Mudros to Admiralty, No: 641Z, 7.11.18; Gweyne Dyer, “The Turkish Armistice of 1918: 2; A Lost Opportunity: The Armistice Negotiations of Moudros”, **Middle Eastern Studies**, Volume: 8, No: 3, (October, 1972), s.338, 347-348, dip. 81.

⁴⁷ **TİH I (1962)**, s.45-46; Bıyıkhoğlu, “Mondros Mütarekenamesi'nde Elviye-i Selâse ile ilgili Yeni Vesikalar”, **Bellekten**, XXI/81-84, s. 567.

başlaması, bunun yanında Musul ve İskenderun gibi bölgelerin işgal edilme-leri, ayrıca Kars, Ardahan ve Adana'nın tahliye edilmesinin istenmesi, müta-rekede bir takım gizli maddelerin olup olmadığı sorusunu gündeme getiri-miştir.⁴⁸

The New York Times'ın 27 Kasım 1918 tarihli haberi de, Mondros Müta-rekesi'nin imzalanmasından sonra Türklerin İtilaf devletlerinin tavırlarından duydukları rahatsızlıkla ilgiliydi. 16 Kasım İstanbul çıkışı ve Ward Price im-zalı haberin başlığı “*Türkler İtilaf Faaliyetlerinden Rahatsızlık Duyuyorlar*” şeklinde belirlenmiş ve adı geçen satırlar şu şekilde kaydedilmişti:⁴⁹

“İstanbul, 16 Kasım; Türkler, kadife eldivenin içindeki demir eli his-setmeye başladılar ve bu durum onları rahatsız ediyor. İtilaf Devlet-leri'nin Boğaz istihkâmlarında garnizon kurmak amacıyla İstanbul'daki bazı kışla ve depoları işgal etmeleri, Türk devlet adamları ve basını ara-sında tam bir şaşkınlığa sebep oldu. Hatta bugün Midlesex Alayı'ndan 400 askerin elçilik koruması olarak karaya çıkarılması büyük bir hayal kırıklığı yaşattı.

Bugün üst düzey bir yetkili Bâbiâli'de bana şunları söyledi: “Biz, İtilaf Devletleri'nin buraya işgalciden ziyade bir dost olarak geleceğini düşünmüştük. Fakat Fransızların İskenderun'u, İngilizlerin ise Musul'u işgal etmelerinin yanında İstanbul'da devamlı surette karaya çıkan askerî birliklere şahit oluyoruz.”

Şüphe yok ki, Türkler, geleneksel İngiliz kalender yumuşak başlılı-ğına güvenerek mütarekeyi imzaladıklarında iyi bir iş çıkardıklarını dü-şünmüşlerdi.”

Gazetede aynı gün yer alan İstanbul kaynaklı bir diğer haber ise yine İtilaf donanmasının İstanbul'a girişiyle ilgiliydi:⁵⁰

“Büyük İtilaf Donanmasına Sıcak Karşılama

(Associated Press Raporu)

⁴⁸ Başak, *Türk ve İngiliz Kaynaklarıyla Mondros Mütarekesi*, s. XIX, XX.

⁴⁹ *The New York Times*, 27 Kasım 1918.

⁵⁰ *The New York Times*, 27 Kasım 1918.

İstanbul, 13 Kasım; Bugün İstanbul Boğazı'na demirleyen İtilaf filosunda elli İngiliz, Fransız ve İtalyan savaş gemisi, kruvazör ve destroyer vardı. Gazeteler ve halk İtilaf filosunu bir kurtarıcı olarak alkışlarla karşıladı.

İstanbul'da İngiliz ve Fransız birliklerinin karargâhları tesis edildi. Şehir dışında bir İngiliz hava gücü bulunuyor. İstanbul ve civarında, Şam ve Halep'ten geri çekilen Türk ordusunda görev yapmış olan Alman komutanı General Liman von Sanders da dâhil olmak üzere sayıları yaklaşık olarak bini bulan Alman ve Avusturyalı da bulunuyor. Romanyalıların yanında Odesa'daki karışıklıklar bunların Karadeniz'e çıkışlarına mani oluyor. Türk Maliye Nazırına göre İstanbul'daki yiyecek fiyatları savaş öncesi döneme göre yirmi kat artmış durumda. Anadolu demiryollarındaki düzensizlikler, hükümeti savaş esnasında dağıtılan ucuz ekmeğin karnesinden vazgeçmeye zorladı.”

The New York Times haberlerine de yansıdığı üzere Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ve akabindeki uygulama süreci genel olarak Türkiye, Avrupa ve hatta dünya tarihî açısından önemli gelişme ve değerlendirmelere kapı aralamış, bu süreçte mütarekenin imzalanmış olmasıyla elde ettikleri siyasi ve askerî avantajları azami ölçüde kullanmaya çalışan İtilaf bloğu, Türkiye'ye yönelik Şark Meselesi zeminli tavır ve politikalarını yoğunlaştırmıştı. Bu süreçte en önemli gelişme ise İstanbul'un işgal edilmesi olmuş, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından iki hafta sonra İtilaf donanmasının 13 Kasım 1918'de şehre girmesi, İngiliz Başbakanı Lloyd George'a, ajandasına kaydettiği “parçalama ve taksim” eksenli planlarını uygulamaya koyması için müthiş bir avantaj sağlamıştı. An itibarıyla Lloyd George'un tahmin edemediği şey ise Türk milletinin emperyal politikalara karşı ortaya koyabileceği direncin potansiyeli idi. Türk milletinin Mondros'a göstereceği tepki, Osmanlı İmparatorluğu'nun enkazı üzerinde yeni ve sağlam bir Türkiye'nin kurulmasına neden olacaktı.⁵¹

SONUÇ

I. Dünya Savaşı'nın gidişatını etkileyip, savaşın sonlanma sürecinde önemli bir dönüm noktası olan Mondros Mütarekesi, Türk ve Avrupa tarihi açısından son derece önemli bir gelişmeydi. 1915'te açılmayan Boğazların anahtarını İtilaf Devletleri'ne veren mütareke, özellikle kapı aralayacağı

⁵¹ Yuluğ Tekin Kurat, “Bir İmparatorluğun Son Nefesi: Monduros”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S 48, (Eylül, 1971), s. 43.

gelişmeler açısından İtilaf Devletleri'nce son derece önemli bir başarı olarak algılanmıştı. Mütareke ile Türkiye üzerinde sıkı bir kontrol mekanizmasının kurulması, Almanya'nın tecrit edilmesi ve Karadeniz'e geçişin sağlanması I. Dünya Savaşı'nın da sonu anlamına geliyordu. Savaşın uzamasına ve maliyetinin artmasına sebep olan bir devlet kayıtsız şartsız teslim olmuş, saf dışı kalmıştı. Türkiye'nin savaştan çekilmesi, uluslararası platformlarda son derece önemli bir gelişme olarak değerlendirildi.

Mondros Mütarekesi'nin içeriği ve mütareke maddelerinin uygulanmasıyla İtilaf Devletleri'nin elde edeceği avantajlar, İtilaf basını ve kamuoyunda ciddi değerlendirmelerin yapılmasına neden oldu. Mondros Mütarekesi, basına yönelik yansımalarıyla da ön plana çıkmış, Türkiye'nin işgal altında olmayan toprakları için işgal vizesi sağlayan bu mütareke, İtilaf bloğu açısından önemli bir zafer olarak algılanmıştı. Türkiye'nin savaş dışı kalması ve bu durumun kapı aralayacağı gelişmeler, savaşa 1917'de dâhil olup, savaşın gidişatını önemli ölçüde etkileyen ABD'de de yakından takip edilmiş, konu ABD basını tarafından mercek altına alınmıştı. Bu hususta özellikle Londra, Paris ve İstanbul kaynaklı haberlerle kamuoyunu aydınlatıp olayın muhtemel etki ve sonuçları hakkında değerlendirmelerde bulunarak bunları sütunları vasıtasıyla ABD kamuoyuna servis eden gazetelerden biri de *The New York Times* gazetesi idi.

The New York Times gazetesi, *The Times*, *The Daily Express*, *The Evening Standart* ve *The Daily News* gibi İngiliz gazeteleri yanında, *Matin*, *Echo de Paris* ve *Alfred Capus Figaro* gibi Fransız gazetelerinin Mondros Mütarekesi'ne ilişkin değerlendirmelerini de sütunlarına taşımış, böylelikle olayın muhtemel ve müstakbel sonuçları hakkında Amerikan kamuoyunu bilgilendirmişti. Gazete genel hatlarıyla Mondros Mütarekesi'ni Türklerin kayıtsız şartsız teslimiyeti olarak tanımlamış, gazetede yer alan haber ve yazılarda mütareke sonucunda Çanakkale ve İstanbul Boğazların anahtarının İtilaf Devletleri'nin eline geçtiği vurgulanarak, mütareke maddelerinin uygulanmasıyla elde edilecek avantajlar değerlendirilmişti.

The New York Times konuyla ilgili verdiği haberlerinde, Türkiye'nin savaş dışı kalmasının acil sonuçlarını masaya yatırmış, mütareke ile İtilaf savaş esirlerinin acilen teslim edilmesi gibi bir durumun da ortaya çıktığını kaydederek, kısa süre içerisinde İstanbul'un işgal edilmesinin önemine vurgu yapmış, İtilaf donanmasının Karadeniz'e geçme durumunu değerlendirmişti. Adı

geçen değerlendirmelerde İtilaf Devletleri'nin Karadeniz'deki Alman filosunu yok etme potansiyeli üzerinde durulmuş, savaşan taraflar olarak Türkiye ve Avusturya'nın fiili olarak devre dışı kalmalarının Almanya'nın da savaşta "havlu atmasına" neden olacağı ifade edilmişti.

The New York Times, Türkiye'nin Mondros Mütarekesi ile savaş dışı kalmasının, Rusya ile bir kez daha yakın teması geçecek olan İtilaf Devletleri'ne bu devasa devleti ekonomik, finansal, sosyal ve politik açıdan yeniden yapılandıracak sınıflara yardım etme fırsatı vereceğini de gündeme getirmiş, mütarekeyi savaştaki tüm dengeleri değiştirecek önemli bir gelişme olarak değerlendirmişti. Konu kapsamında kaydedilen haberlerde, Türkiye'nin teslim olmasının kapsamlı etkilerine de değinilmiş; bu bağlamda Rusya'ya yeni bir yol açılması, Filistin ve Mezopotamya'daki kuvvetlerin diğer cephelerde konuşlandırılmak üzere serbest kalmaları ve Akdeniz ve Karadeniz'deki pozisyonun tamamen değişmesi gibi faktörler, Dünya Savaşı'nın sonunu getirecek olaylar silsilesi şeklinde algılanmıştı.

Sonuç itibarıyla savaşta ortaya koyduğu dirençle savaşın maliyetini artıran ve Boğazları kapatarak ABD'de de ekonomik sıkıntıların yaşanmasına neden olan Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekesi ile savaş dışı kalması ABD'yi de rahatlatmıştı. Konu Amerikan basınında ilgiyle takip edilmiş, bu süreçte *The New York Times* gazetesi de olayın önemine vurgu yaparak çeşitli kaynaklardan aldığı bilgileri Amerikan kamuoyu ile paylaşmış, olayın Dünya Savaşı'nın gidişatına yönelik muhtemel sonuçlarıyla ilgili değerlendirmelerde bulunmuştu.

KAYNAKÇA

A. Arşivler

The National Archives, Public Record Office (İngiliz Millî Arşivi)

Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı Arşivi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

B. Resmî Yayınlar ve Tutanaklar

Great Britain, Parliament, House of Commons, Sessional Papers (Accounts and Papers), Cmd. 53, 1919.

United States, Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1918, Supplement I: The World War I (Vols. 2), Washington, D.C., 1933.

Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1914. Supplement, The World War, United States Government Printing Office, Washington, 1928.

C. Süreli Yayınlar

1. Gazeteler

The New York Times

The Times

Minber

Vakit

Hadisat

Zaman

Takvim-i Vekayi

2. Dergiler

Middle Eastern Studies

Belleten

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi

Ermeni Araştırmaları

D. Telif Eserler

I. Kitaplar

Akşin, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele, I, Mutlakıyete Dönüş, (1918-1919)**, Ankara, 1998.

Akşin, Sina, **Kısa 20. Yüzyıl Tarihi**, İstanbul, 2017.

Akyüz, Yahya, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, 1919-1922**, Ankara, 1988.

Başak, Tolga, **İngiltere'nin Ermeni Politikası, (1830-1923)**, İstanbul, 2008.

Başak, Tolga, **Türk ve İngiliz Kaynaklarıyla Mondros Mütarekesi ve Uygulama Günlüğü, (30 Ekim-30 Kasım 1918)**, İstanbul, 2014.

- Bennett, G. H., **British Foreign Policy During the Curzon Period, 1919-1924**, Londra, 1995.
- Everard, Alan Montgomery, **Allied Policies in Turkey From the Armistice of Mudros, 30th October, 1918 to the Treaty of Lausanne, 24th July, 1923**, Phd., London Universty, 1969.
- Helmreich, Paul C., **Sevr Entrikaları, Büyük Güçler, Maşalar, Gizli Anlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi**, Çeviren: Şerif Erol, İstanbul, 1996.
- Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi, IX, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)**, Ankara, 1996.
- Moorehead, Alan, **Gallipoli**, New York, 1956.
- Morgenthau, Henry, **Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü**, Çeviren: Atila Tuygan, İstanbul, 2005.
- Okur, Mehmet, **Mondros Mütarekesi'nin İngilizler Tarafından Karadeniz Bölgesinde Uygulanışı ve Kontrolü**, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2003.
- Türk İstiklal Harbi, I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Resmi Yayınları, Seri No: 1, Ankara, 1962.
- Türkgeldi, Ali, **Moudros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi**, Ankara, 1948.
- ## II. Makaleler
- Başak, Tolga “İngiliz Belgeleriyle Mondros Mütarekesi ve Ermeni Sorunu”, **Ermeni Araştırmaları**, (Aralık-2016), 55, s. 63-136.
- Bıyıkoğlu, Tevfik, “Mondros Mütarekenamesi'nde Elviye-i Selâse ile ilgili Yeni Vesikalar”, **Bellekten**, XXI/81-84, Ankara, 1957, s. 567-580.
- Dyer, Gweyne, “The Turkish Armistice of 1918: 1; The Turkish Decision for Separete Peace, Autumun 1918”, **Middle Eastern Studies**, Volume: 8, No: 2, (May, 1972), s. 143-178.
- Dyer, Gweyne, “The Turkish Armistice of 1918: 2; A Lost Opportunity: The Armistice Negotiations of Moudros”, **Middle Eastern Studies**, Volume: 8, No: 3, (October, 1972), s. 313-348.
- Kurat, Yuluğ Tekin, “Bir İmparatorluğun Son Nefesi: Monduros”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S 48, (Eylül, 1971), s. 38-43.